

Sociologický objektivism

Sociologický objektivism znamená *předně*: že se má sociolog omezit na to, aby jen konstatoval, co jest. Sociologie má zachovat mezi subjektem a objektem nepřekročitelnou distanci. Sociolog má přistupovat ke svému předmětu z vnějška, čili studovaný předmět se mu má jevit jako vnější nezávislý jev, mající svou zvláštní osobitou existenci.

Odtud plyne *druhá these*, kterou tvoří nauka o sociálním jevu. Předmětem sociologie jsou úkazy, jevy sociální, které existují a se dějí svou vlastní specifickou zákonitostí, a tu má sociologie objevovat. Tyto úkazy s jedné strany a jejich sociologické poznání se strany druhé jsou tedy dvě různé věci. Poznání má být věcné, třebaš abstraktní, obecné, ale věc sama, totiž ty sociální jevy, nejsou na něm závislé. Dějí se svou zákonitostí bez ohledu na to, zda a jak jsou sociologicky poznány, právě tak jako planety obíhají kolem slunce bez ohledu na astronomické teorie dejme tomu geometrické. Sociologická poznání, správná i nesprávná, sociologické teorie tvoří dějiny sociologie, ale nepatří do dějin toho sociálního jevu, netvoří jeho dějinstvo. Také sociolog nemá ani pomyslet na to, aby tvořil a působil v objektu nějaké změny resp. že je působí.

Sociologové uznávají, že tato předmětnost a věcnost sociálního jevu *není tak jednoduchá*. Mertl např. praví, že "společenské jevy existují jen v duších jednotlivců" (s. 8, 13), že největší část sociální skutečnosti tvoří hodnotící soudy (s. 4), ideologie, ale považuje to pouze za zvláštní okolnost znesnadňující sociologické studium. Nepokládám názor Mertlův za správný ze dvou důvodů.

Sociologický objektivista tu *jednak* až přehání subjektivní, tj. vnitřní, myšlenkovou, neviditelnou duševní povahu sociálních jevů, *jednak*, kdyby tomu tak bylo, musil by i svou sociologii přizpůsobit subjektivismu víc než činí.

Sociálním jevem, držíme-li se už tohoto pochybného pojmu, je především skutečné jednání člověka. Toto jednání je vždy tělesné, viditelné, smysly vnímatelné. Měsíční těžba uhlí, vražda, válka, politika i náboženství jsou viditelné úkony. I demokracie nebo stranicství jsou hmotné skutky, neboť konec konců běží ve společenském životě prakticky i teoreticky o to, co živí lidé dělají, právě tak jako v přírodní vědě běží nikoli o to, co si opuka o sobě myslí, nýbrž o to, co fyzicky dělá. Objektivistická sociologie by mohla být jen taková, kdyby se doopravdy a výlučně omezila na zjišťování tělesných, hmotných skutků.

Avšak právě odpůrce objektivistické sociologie by mohl souhlasit s Mertlem a ukazovat na to, že fyzický úkon není celým jevem sociálním a že jest jen projevem něčeho ve vlastním slova smyslu sociálního. Aspoň úkon fyzicky zcela totožný různí se sociálně podle toho, jak je myšlen. Usmrcení člověka může být vraždou, zabitím, popravou nebo válečným úkonem. Při tom však není nikdy a nikde žádnou viditelnou objektivní známkou na úkonu samotném určen jistý specifický smysl. Je ovšem pravda, že je málo "jevů" sociálních bez slovního doprovodu, v němž se vykládá, co jev znamená a co se jím chce, je pravda, že se lidé donucují, aby věcem dávali určitý smysl, a nezapomínejme, že toto donucování ke konformitě je konec konců fyzické, takže lidé z existenčních důvodů se podvolují i s *mentální rezervací*. Násilí a podvod patří k podstatě společenského života. Avšak objektivně, viditelně není žádné-

mu jevu vtištěno, jaký určitý smysl má. Sociolog je nezávislý na tomto sociálním nátlaku, a ohledy existenční, finanční, prestižní nebo ohledy na popularitu by neměly ani s hlediska tzv. neobjektivistické sociologie tuto nezávislost porušovat.

Avšak sociolog musí dávat smysl událostem, chce-li vůbec mít nějaký předmět. Musí se na společenský život dívat jako politik, jako ekonomista, jako mravní osobnost, tj. jako jeden z lidí tohoto života, jako činný člen souboru. Vytáhnout sebe z tohoto objektu nelze, jak by chtěla objektivistická sociologie. Proto je sociologie, resp. každá sociální věda vlastně *pokračováním společenského života*, je sám ten společenský život, ovšem pokračující v jiné, totiž teoretické, literární formě. Že je v něm mnoho objektivnosti, subjektivnosti, násilí a pravdy, vášnivosti i rozumnosti, tak jako v tzv. "skutečném životě, jak probíhá mimo literaturu, je důsledek toho, že se prostě ze společenského života nemůžeme vyřadit. *Jsme naloženi, je třeba plout*; nechtít plout, znamená nechat se unášet, tedy přece jen plout. Na sociálně teoretickou literaturu, resp. na tuto sociálně-literární praxi klademe některé zvláštní požadavky. Literární činnost společenská může být racionálnější a méně vášnivá, protože není v její dispozici ani v intencích, aby přivodila účinek přímo, fyzicky a ihned, jako tzv. skutečná praxe.

Tím se dostáváme k *třetímu*, nejspornějšímu bodu, totiž k otázce hodnocení. Platí za uznanou pravdu, že věda nemůže hodnotit. Z toho se vyvozují pro sociologii dva krajní důsledky:

- a) jestliže sociologie musí hodnotit, není vědou,
- b) sociologie, na níž se žádá hodnocení, se vylučuje jako agitační literatura nebo jako služební placená literatura, která je za přízeň určitých skupin sociálních ochotna ke všemu.

Ad a). Neobejde-li se sociologie bez hodnocení, pak to znamená, že *není přírodní, exaktní vědou*. Uznávám, že není. Mertl namítá, že je taková věda scholastická. Stupnice věd, tj. věd objektivistických, exaktních, končí psychologii. Což je nad to, je opravdu "scholastika", chceme-li tomu rozumět tak, že v tzv. vědách duchových převažuje argumentace nad pozorováním, že tyto vědy předpokládají stanovisko, v poslední instanci nějaké stanovisko etické; jsou to vědy praktické, k jednání namířené.

Ad b). Druhý důsledek je zbytečné přehánění. Hodnocení není agitací a politikařením, provádí-li je člověk vědomý své mravní svobody a odpovědnosti a podle zásad poctivosti a pravdomluvnosti, není servilnost, vyplývá-li z opravdového přesvědčení, a víme, že je právě k němu třeba někdy nadlidské odvahy. Nezapomínejme však, že se mnoho hodnotících soudů schovává za domnělou přírodnickou objektivitu z různých důvodů. Je to *předně* úkryt spisovatele, který se snaží ukázat, že on za to, co tvrdí, nemůže a že jen konstatuje pouhá fakta, *za druhé* je to taktika hodnocení, předpokládající, že hodnotící soud nalezne více ohlasu, bude-li vydáván za čistou přírodninu, *za třetí* se hodnotící soudy vydávají někdy bona fide, většinou však fraudulosně za objektivní pravdy, tj. názory, hodnoty a zájmy vládnoucí třídy společenské, protože jsou běžné a nenalézají odporu, pokládají se a vydávají se za věcné objektivní pravdy skutkové, které se mohou jen samozřejmě konstatovat. Proto také velmi často hodnotíme, aniž jsme si toho vědomi.

Hodnocení a praktická věda mají být také *praktické*. Pusté a jalové morálkání nebo vylévání vlastních citů není právě nic praktického.

Sociologický objektivismus je také *doktrinou* v tom smyslu, pokud mu platí společnost za realitu. Naše sociologie není v tom ohledu dost určitá. Domnívám se, že sociologický objektivismus by měl znamenat důsledně také tento sociologický kolektivismus. Pro dnešní diskusi není však tato otázka tak zásadní.

Dříve než přejdu k poznámkám, jak vypadá objektivistická sociologie v literární praxi mladších sociologů našich, zmínil bych se ještě o stanovisku neobjektivistickém. Vyjádřil bych je asi takto:

Předmětem sociologie by měla vždy být určitá otázka sociální, tj. otázka, jež opravdu hýbe dnešní žijící společností, spor, konflikt sociální, srážka různých tendencí, zájmů, názorů a hodnot. Sociolog se ukáže už v tom místem, do jaké míry si dovede vybrat za předmět svého studia otázku opravdu aktuální a životnou nebo opravdu iminentní. Vybrat si nějaký "jev" není tak těžké, neboť s hlediska právě objektivistického jest jev jako jev. Jako přírodověda zlata není lepší než přírodověda zinku, a zoologie lva není lepší než zoologie komára, tak i sociologie filatelisty je přírodovědecko-objektivisticky stejně důležitá a cenná jako sociologie nezaměstnanosti. Avšak ocenit význam sociálního sporu znamená hodnotit eticky jeho důsledky, nehledě k tomu, že bez hlediska v etickém smyslu sociálního nebo přímo politického by sociolog ten spor aktuální nebo hrozící ani neuznamenal. To se nedá očitě odporovat, sociolog musí být sám uvnitř sporu.

Sociální věda má však také úkol otázku sociální nějak řešit, má být jakousi theoretickou krizí společenského života, tj. místem, kde se otázka může nejostřeji vyvrcholit a rozhodovat. V literatuře, čili na papíře, se dá aspoň každá otázka hnát ke krizi s nejmenšími oběťmi, nejméně bolestně, v praxi řešit otázku znamená už řešit ji na živých lidech a eventuálně neuzavírat se ani krutosti. Není ovšem většina těch otázek snad tak tragická, ale právě literatura sociálně-vědecká by měla být pokusným polem; v tom záleží právě ta praktičnost tzv. praktických věd, že se snaží umožnit mírnější průběh nejruznějších sociálních krísí, že usnadňují praktikům řešení aktuálních sporů a konfliktů, že eventuálně tyto konflikty předem oznamují, zkrátka že se snaží připravit budoucnost. Objektivita praktické vědy je objektivita soudce, který si nezadá, přikloní-li se v rozsudku k jedné ze sporných stran, a který si nezachová objektivitu tím, že by chtěl z nechuti k rozhodování věčně zůstat nad stranami jako nezúčastněný divák. Hodnocení neznamena projevovat a unavovat čtenáře svými city a náladami. Řešení otázky se neobejde bez ustavičného dávání smyslu, oceňování významu, etického měření a srovnávání úmyslů se skutky, prospěšnosti se škodou.

Proto má sociální teorie tak často *obličejitý charakter*, tj. usvědčuje společnost, ukazuje, jak si společnost mnoho věcí jen namlouvá, jak se podvádí a klame, jak si libuje ve formalitách jen vnějšně zachovávaných a jak se na pohled okrašluje. Snad právě touto hodnotící kritikou dospíváme k subjektivnímu sice, politickému, ale často hlubšímu a relevantnějšímu konstatování toho, čím společnost vsutku jest a jak jest, než pasivním nazíráním s katedry na hemžení v labyrintu světa.

